

ב. "כי חסד חפצתי ולא זבח..." – היחס בין גמילות חסדים לעבודת הקרבנות

הכוונה ללימוד

הקשר של משל ונמשל, ושל מקור ותחליף - בין גמילות חסדים (בפרט פרנסת עניים) לבין הקרבת קרבנות, היא דו צדדית ובחינת בא ללמד ונמצא למד. התבוננו כיצד מערכת יחסים כפולה זו תורמת להבנת המשמעות של עבודת הקרבנות מחד גיסא, ושל גמילות חסדים מאידך גיסא.

מקורות

אבות דרבי נתן נוסחא א פרק ד

פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה רבי יהושע הולך אחריו וראה בית המקדש חרב אמר רבי יהושע: אוי לנו על זה שהוא חרב מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל. אמר לו: בני אל ירע לך, יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה ואיזה זה גמילות חסדים שנאמר: "כי חסד חפצתי ולא זבח" (הושע ו,ו).¹

בבלי ברכות נד,ב-נה,א

ואמר רב יהודה שלשה דברים [המאריך בהן] מאריכין ימיו ושנותיו של אדם: המאריך בתפלתו, והמאריך על שלחנו, והמאריך בבית הכסא. והמאריך בתפלתו מעליותא היא? והאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר: "תוחלת ממשכה מחלה לב" (משלי יג,ב). ואמר רבי יצחק: שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם, ואלו הן: קיר נטוי, ועיון תפלה, ומוסר דין על חבירו לשמים! הא לא קשיא, הא דמעין בה, הא דלא מעין בה. והיכי עביד? דמפיש ברחמי. והמאריך על שלחנו - דלמא אתי עניא ויהיב ליה, דכתיב: "המזבח עץ שלוש אמות גבה" (יחזקאל מא,כב), וכתב: "וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'" (שם). פתח במזבח וסיים בשלחן?! רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו: כל זמן שבית המקדש קיים - מזבח מכפר על ישראל (במקבילות: מכפר על אדם), ועכשיו - שלחנו של אדם מכפר עליו. והמאריך בבית הכסא מעליותא הוא? והתניא: עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתונות... ויש אומרים: אף התולה עצמו בבית הכסא יותר מדאי! לא קשיא, הא דמאריך ותלי, הא דמאריך ולא תלי.

תוספתא מנחות ז,ט

בזמן שישראל ברצון לפני המקום מה נאמר בהן? "את קרבני לחמי" (במדבר כח,ב) - כבנים שמתפרנסין מאביהן (בילקוט וכע"ז באוצר המדרשים: כבנים המפרנסים לאביהם). בשעת תוכחות מהו אומר? "לאשי ריח ניחוחי" (שם) - כל קרבנות שאתם מקריבין אינן אלא לאש.

מדרש תנאים לדברים פרק טו

וכל זמן שישראל עושין צדקה אומות העולם מתברכין בשבילן שנאמר: "והתברכו בזרעך כל גוי הארץ" (בראשית כב יח). וכך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: בני, כל זמן שאתם מפרנסין את העניים מעלה אני עליכם כאלו לי אתם מפרנסין, שנאמר: "את קרבני לחמי לאשי" (במדבר כח,ב) - וכי יש לפניו אכילה ושתייה? אלא כל זמן שאתם מפרנסין את העניים, מעלה אני עליכם כאלו לי אתם מפרנסין שנאמר: "אחותי רעיתי" (שה"ש ה,ב) - ואין רעיתי אלא זיינתי.

בבלי ברכות ג,א

אמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח עד שסיימתי תפילתי. ...ואמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו? ואמרתי לו: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת: אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. ואמר לי: חייך וחי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך,

¹ השווה נוסחא ב פ"ח: מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה מהלך בדרך ורץ אחריו רבי יהושע. אמר לו: אוי לנו שאבד בית חיינו מקום שהיה מכפר על עונותינו. אמר לו: אל תירא יש לנו כפרה אחרת תחתיה. אמר לו: מה הוא. אמר לו: "כי חסד חפצתי ולא זבח".

אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך; ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיה הגדול מבורך, הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

הכוונה לכתיבה

תאר את היחס שנוצר בין עם ישראל לקב"ה דרך הקרבנות באמצעות הדימוי של בנים המפרנסים את אביהם או המתפרנסים מאביהם.

שלמה ספיבק – בחסד וברחמים

סביב שולחן משפחתי ארוך ומזמין
מתערבבים התפקידים
בין אב לבן
וברחמים רבים,
בישיבה מבלי להיות תלוי בדבר,
צריך לברר את היחס
כמו בין גרסאות שונות
בהם מעיינים
בסכנה
שמה בהם
נשרף
במקום להתקרב,
שמה נמצא עצמינו לבד
מסתובבים בחורבות
מחפשים את הקול הקבוע
שקורא לנו לחזור לארוחת ערב
כי אולי צריכים להגיע אורחים
בחסד
וברחמים.

שלמה ספיבק – משל ונמשל

משל לאב
שנותן לבנו הזדמנות
להתקרב
על ידי עריכת שולחן
של בשר ויין,
ובנוסח אחר -
משל לבן
שמנסה כל שביכולתו
בכדי שמאכלו יגיע
למקום הרצוי.
נמשל לאל
שמייחל,
כן, הוא מבקש
ממש פרנסה ומקום,
ובנוסח אחר -
נמשל אלינו
שלא נשאר לנו אלא
לגמול חסד
ולהצניע לכת
יחד עם אלוהינו.

דידי רייכנר – שולחן המלכים

בניך כשתילי זיתים סביב לשולחןך.
ריבוננו של עולם – יושב בראש השולחן ומזמין אותנו
להסב עמו בסעודתו.
ארבע קרנות
ארבעה רגליים
ארבע פאות
ארבע אמהות.
על השולחן לא צלחת, לא כוסות, לא מזלגות
עם שלוש שיניים.
מחכים לאורחים. לא מתחילים עד שכולם מגיעים.
יש לנו פה זמן – מעל השמיים.
עד שיבואו כל העניים.
בשולחן זה שולחן המלכים
הלבבות מתקרבים
הנשמות מדבקות
ושמחים כל הסועדים
בשולחן זה
גומלים חסדים.

אביה איזנשטיין – מימי המעיין

מימי המעיין
הזורמים מפסגת ההר
סוחפים עמם
את העפר
שבדרכם
ומהווים את לבי

והלב שלי רק לצעוק הוא יודע
הלב שלי לא יכול –
להוקיר תודתו,
לפרנס את מקורו.
השיפוע תלול מדי.

אולי הלב שלי צריך ללמוד
להזרים את חיותו
הלאה

דוד פיאלקוף

"אבא, אני רעב", "אבא, אני רוצה לאכול משהו", "אבא, לא אכלתי כלום". כך בערך מתחיל המפגש שלי עם בני היקר מידי ובוקר מיד כשהוא מתעורר. הנה אני מלביש אותו בסינר, חותך לו חתיכת תפוח, מאכיל אותו בכפית. האם יום אחד התמונות הללו יתהפכו?...

"איזהו כיבוד? מאכיל ומשקה...". האם זהו הכיבוד שאני משתוקק אליו בבוא היום? אולי אפשר דימוי אחר: "ויאהב יצחק את עשיו כי ציד בפיו", "הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים ואכלה ואברככה...", הגשת האוכל לאבא היא ביטוי של כבוד, והיא מובילה לשפע ולברכה מהאב "ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ".

הקשר עם ההורים שלנו מתחיל דרך האוכל – התזונה, וזה קשר מאד בסיסי וראשוני. כאשר אנו גדלים אנו מחזקים את הקשר מצדנו גם באמצעות האוכל, אך לא באותו האופן – האוכל שאנו מגישים להורינו אינו סיפוק הצרכים הבסיסיים שלהם אלא ביטוי של כבוד והערכה. והביטוי נעשה על ידי אותו אמצעי בו התבסס בהתחלה הקשר עם הורינו.

הקב"ה אינו צריך כמובן את האוכל אך הגשת האוכל לפניו היא ביטוי של כבוד. אמנם יש דרך נוספת לכבד גם בזמן שאין מקדש, שאי אפשר להביא לקב"ה – הקב"ה אומר "במקום לתת לי תן את האוכל לעני. העני הוא בן חסותי ואם אתה נותן לו כאילו אתה נותן לי".
